

to wyraził Stefan Olszowski w przemówieniu wygłoszonym na 28 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ —

„Pokój ujmujemy jako otwarty, dynamiczny, stale zmieniający się proces. Proces, który musi być wypełniony konsekwentnym programem, pozytywnymi ideami, wartościami oraz który musi być wspólnie realizowany”⁶⁶.

Stawka jest zbyt wysoka, aby nie wykorzystać — obok innych możliwości — także płaszczyzny dyskusji naukowych do zapewnienia światu pokojowego rozwoju.

Stefan Rudnik

SOZIALPARTNERSCHAFT JAKO WYRAZ NEOSOLIDARYZMU SPOŁECZNEGO W AUSTRII

Sozialpartnerschaft jest koncepcją i polityką „współpracy klas” i „pokoju społecznego” głoszoną oraz realizowaną w Austrii współczesnej. Posiada swoje antecedencje historyczne i instytucjonalne. Stanowi przedmiot żywej dyskusji i polemiki w kręgu austriackiej myśli politycznej i społecznej. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w formie krytycznej analizy systemu *Sozialpartnerschaft* i ukazanie jego solidarystycznej funkcji, jaką pełni wobec kapitalistycznego modelu państwa i władzy. Wyeksponowanie w tytule opracowania pojęcia „neosolidaryzmu” wiąże się z próbą sklasyfikowania *Sozialpartnerschaft* jako zjawiska nowego we współczesnej polityce i ideologii z punktu widzenia marksistowskiej metodologii. Solidaryzm był dotychczas głoszony głównie pod postacią nauki społecznej kościoła, reformistycznej ideologii, nacjonalistycznej doktryny politycznej oraz faszystowskiego korporacjonizmu. Nawiązując, w różnej formie, do uniwersalistycznej filozofii i organicznej myśli społecznej przeciwdziałał rozwojowi socjalizmu i ideologii rewolucyjnej. Służył, mniej lub bardziej wyraźnie, interesom klas posiadających i panowaniu burżuazji. Neosolidaryzm, wyrażany w kształcie *Sozialpartnerschaft*, ma swoje specyficzne treści, cechy i uwarunkowania, na które wskażemy poniżej.

Sozialpartnerschaft jest koncepcją¹ głoszącą konieczność „trwałej współpracy” pomiędzy kapitałem a pracą we współczesnym społeczeństwie kapitalistycznym. Współpraca ta ma się rozwijać nie tylko w obrębie poszczególnych zakładów pracy².

⁶⁶ Cyt. za: M. Szulczewski, *Informacja — element pokojowego współistnienia*. Warszawa 1974, s. 32.

¹ Przedstawiona tutaj analiza koncepcji *Sozialpartnerschaft* odpowiada typowym jej określeniom występującym w austriackiej literaturze politycznej. Por. np.: F. Klennner, *Die Sozialpartner*. W: *Bestandaufnahme Österreich 1945-1963*. Wien 1963, s. 154 i n.; E. Matzner, *Sozialpartnerschaft*. W: *Das politische System Österreichs*. Wien 1974, s. 429. Podsumowaniem wiedzy i dyskusji nad modelem *Sozialpartnerschaft* jest specjalny zeszyt politologicznego czasopisma austriackiego: „*Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*”. *Schwerpunktthema: Sozialpartnerschaft*. Wien 1974, nr 3; recenzję tego numeru periodyku zamieścił W. Kozub w: „*Studia Nauk Politycznych*” 1976, nr 3, ss. 237-239.

² Współpraca realizowana na terenie poszczególnych zakładów pracy opiera się na zasadzie współdziałania (*Mitwirkung*) nie zaś współdecydowania (*Mitbestimmung*) zainteresowanych stron. Kompetencje rady zakładowej, według ustawy z 1947 r. (*Betriebsrätgesetz*) oparte są na zasadzie współdziałania (zob. *Bundesgesetz vom 28 III 1947 über die Errichtung von Betriebs-Vertretungen*. „*BGBI*” nr 97).

lecz przede wszystkim na obszarze całej gospodarki narodowej (współpraca w aspekcie makrospołecznym). Ten ostatni aspekt współpracy uważany jest za najistotniejszy z punktu widzenia realizacji koncepcji *Sozialpartnerschaft*. Do jej realizacji potrzebne są zinstytucjonalizowane formy organizacji pracowników i pracodawców, a więc głównie związki zawodowe i związki przedsiębiorców (podmioty współpracy). Podmioty te, wyposażone w atrybut niezbędnej autonomii, gwarantują efektywność praktyki *Sozialpartnerschaft* wyrażającą się charakterem i zakresem ich współpracy.

Przesłanką, która warunkuje i umożliwia tę współpracę, jest uznanie przez zainteresowane nią podmioty istnienia „wspólnych interesów” tak kapitału, jak i pracy. Równocześnie uznaje się, w ramach koncepcji *Sozialpartnerschaft*, istnienie interesów odrębnych i zindywidualizowanych grupowo, odrzucając wszelako możliwość wzajemnego ich wykluczania się, co prowadziłoby do chronicznych i nielusownych sprzeczności. W tych warunkach powołane do życia instytucje o charakterze parytetowym mają możliwość realizowania wspólnie określonych celów polityki społecznej i gospodarczej.

Koncepcja *Sozialpartnerschaft* głosi również niezbędność przejęcia przez pracowników „współodpowiedzialności” za przebieg procesu gospodarczego w stopniu i rozmiarze odpowiadającym ich stanowisku zawodowo-społecznemu. Uzasadnia to istnieniem ogólnospołecznych celów gospodarki, nie zaś celów „partykularnych” i dążeń poszczególnych grup społecznych.

Sozialpartnerschaft stara się wprowadzić w miejsce teorii walki klas teorii „walki socjalnej”. Głosi, że występująca w ramach *Sozialpartnerschaft* ostra konkurencja interesów wynika z podłoża pluralizmu interesów, nie zaś z poczucia klasowo zdeterminowanych interesów. Odwołując się do praktyki społecznej w Austrii, twierdzi się, że rozwój koncepcji i polityki *Sozialpartnerschaft* prowadzi do stopniowego zaniku „poczucia klasowego” na rzecz upowszechnienia odczuć i postaw solidarystycznych postulujących współpracę klas. Lansuje się tezę, że koncepcja *Sozialpartnerschaft* w tym znaczeniu jest przeciwstawna teorii walki klas, gdyż — uznając wspólnotę interesów kapitału i pracy — głosi konieczność ich wzajemnej współpracy.

Dla rozwoju polityki *Sozialpartnerschaft* istotne znaczenie posiada funkcjonowanie tzw. związków interesów³. Związki te zrzeszają swych członków posiadających tożsame interesy socjalnobranżowe. Do takich typowych zrzeszeń interesów zaliczane są: izby handlowe, izby przemysłowe, związki zawodowe itp. Te zróżnicowane podmioty społeczno-gospodarcze, ujęte w zhierarchizowany system centralnych organów o zasięgu ogólnopolskim, stanowią reprezentację zróżnicowanych interesów społecznych, na której to reprezentacji opiera się system polityki *Sozialpartnerschaft*.

Do tzw. wspólnych interesów, łączących kapitał i pracę, zalicza się: cele wzrostu gospodarczego warunkującego podniesienie dochodu narodowego i wprowadzenie względnie ulepszenie działania instytucji socjalnych; eliminowanie zjawisk kryzysowych i zapobieganie kryzysom społeczno-gospodarczym; przeciwdziałanie stanom stagnacji gospodarczej, inflacji, bezrobociu oraz strajkom. Podkreśla się także, iż kooperacja społeczna przyniesie także pożądane efekty ogólnospołeczne — sprzyjając koncentracji wysiłków i mobilizacji środków. Jest ona zgodna ze strukturą spo-

³ W Austrii najsilniejszym związkiem, stanowiącym podporę chadecji, jest ÖGB — Związek Chłopski. Przez ÖVP opanowane są także Izba Gospodarcza oraz Izba Rolnicza. SPÖ natomiast dysponuje przewagą w Izbie Robotniczej oraz w Federacji Związków Zawodowych. Zob. E. Matzner, *Die Entwicklung der Interresenorganisationen*. W: *Das politische System...*, ss. 397 - 428.

leczeństwa, które mimo podziałów i przedziałów społeczno-ekonomicznych stanowi organiczną całość. Tak więc uznaje się i akceptuje zasadę prywatnej własności środków produkcji i kapitalistycznego porządku gospodarczego przy uwzględnieniu zasady rozstrzygania konfliktów społecznych drogą kompromisu⁴.

Przedstawiona tu koncepcja *Sozialpartnerschaft* stanowi przykład doktryny w sposób jaskrawy mistyfikującej rzeczywistość w klasowo podzielonym społeczeństwie kapitalistycznym szermując hasłami: aklasowymi, ogólnospołecznymi, solidarystycznymi oraz organicystycznymi. Zwraca się ona przeciwko klasowym interesom świata pracy dążąc do podporządkowania go ekonomicznie, organizacyjnie oraz ideologicznie klasom posiadającym. Wszak w ich interesie leży stabilizacja stosunków społeczno-ekonomicznych, które sankcjonuje i racjonalizuje kapitalizm. Upowszechnienie solidarystycznych przekonań i wyobrażeń gwarantuje utrzymanie *status quo* i przeciwdziałanie rozwojowi ideologii marksistowskiej zagrażającej panowaniu burżuazji. *Sozialpartnerschaft* jest więc koncepcją antyrobotniczą, mającą na celu skadrowanie i spacyfikowanie świata pracy metodą ekonomicznych ustępstw i socjalnej demagogii.

Przesłanek dla *Sozialpartnerschaft* w Austrii poszukuje się w jej historii. Według H. Glatz i E. Talos⁵, można odnaleźć te przesłanki począwszy od II połowy XIX w. Otóż, okres polityki liberalnej w Austrii był relatywnie krótki — od 1859 r. do początku lat siedemdziesiątych XIX. W konsekwencji nie wytworzył trwałych podstaw ani dla ideologii, ani też dla ekonomiki liberalnej. Tymczasem w II połowie XIX w. tworzą się w Austrii zorganizowane grupy broniące wspólnych interesów takie, jak związki robotnicze, a następnie związki zawodowe oraz partie polityczne. Równoległe przebiegał proces monopolizacji i kartelizacji kapitalizmu; kapitalizm wolnokonkurencyjny przeżywał swój zmierzch. Równocześnie z tym procesem rozwijał się interwencjonizm państwowy, który przybierał formy: ochrony celnej, protekcyjnizmu gospodarczego, oraz zaczątków polityki socjalnej. Także rozwój ideologii katolickiej w końcu XIX w. sprzyjał przyszłej polityce *Sozialpartnerschaft*. Tak więc ruch chrześcijańsko-społeczny głosił i upowszechniał zasady odrzucające walkę klas, negujące liberalizm ekonomiczny, krytykujące konsekwencje liberalizmu społeczno-ekonomicznego. Obawiano się skutków zubożenia robotników i chłopów, zagrożenia rzemiosła, postulowano więc deproletaryzację klasy robotniczej oraz żądano „słusznego” wyrównania interesów społecznych. W Austrii, po zakończeniu I wojny światowej, pojawiły się pierwsze instytucje o charakterze parytetowym. I tak, komisja parytetowa do spraw przemysłu zebrała się na swym inauguracyjnym posiedzeniu dnia 4 października 1918 r. w Izbie Przemysłowej. Przedstawicielami związków zawodowych — Dames, Hanusch, Hueber — zasiadali w niej jako „równouprawnieni” partnerzy pracodawców. Następnie utworzono w Austrii parytetowe urzędy pracy i parytetowe urzędy pośrednictwa pracy. Zostały więc powołane: komisje do spraw płacy i stosunków pracy, komisje rozjemcze, których członkowie byli mianowani przez sekretarza stanu do spraw administracji socjalnej z grona pracodawców, pracowników i urzędników. Została też powołana rada do spraw gospodarki rolnej. Na rozwój ideologicznych podstaw *Sozialpartnerschaft* wywarły

⁴ Dla F. Klennera (*Die Sozialpartner*. W: *Bestandaufnahme . . .*, s. 154 i n.) *Sozialpartnerschaft* w Austrii jest nowym stylem polityki realizowanej pomiędzy związkami zawodowymi a związkami przedsiębiorstw. Jej głównym celem jest wyrównanie sprzeczności zachodzących pomiędzy zasadą równości polityczno-społecznej a faktyczną nierównością społeczno-ekonomiczną.

⁵ H. Glatz, E. Talos, *Sozialpartnerschaft: Ein pluralistisches Modell der Gesellschaft Am Beispiel Österreichs*. „Österreichische Zeitschrift . . .”, zeszyt cytowany, s. 311 i n.

wpływ także społeczno-ekonomiczne koncepcje głoszone przez Karla Rennera, znanego teoretyka austromarksizmu. Zdaniem Rennera, droga do socjalizmu miała prowadzić poprzez przekształcenie kapitalizmu i upaństwowienie ekonomiki. W tej sytuacji kwestie płac znalazłyby się w gestii państwa. Podstawą postulowanych przezeń zmian miało być prawo, a nie siła. Legalizm i społeczny solidaryzm tkwił u podstaw ideologii Rennera⁶.

Po 1945 r. wystąpiły w Austrii różne tendencje i zjawiska stymulujące rozwój *Sozialpartnerschaft*. Do nich H. Glatz i E. Talos zaliczają⁷: połączenie różnych światopoglądowo związków zawodowych w Federację Związków Zawodowych (ÖGB), a tym samym podporządkowanie poszczególnych związków ich Federacji; powstanie określonych perspektyw polityczno-społecznych jednoznacznie korzystnych dla partii socjaldemokratycznej i związków zawodowych; współpraca austriackich i amerykańskich związków zawodowych w okresie powojennej odbudowy i realizacji planu Marshalla; występujące warunki relatywnie stabilnego rozwoju gospodarki austriackiej w porównaniu z innymi krajami kapitalistycznymi, który nastąpił po fazie odbudowy ekonomiki; rozwój zdobyczy socjalno-politycznych i stabilizacja ustrojowa państwa po ogłoszeniu jego suwerenności, a następnie neutralności; wypracowanie określonego stylu kooperacji partnerskiej związków interesów w okresie długotrwałej koalicji partii socjaldemokratycznej i katolickiej (SPÖ i ÖVP).

Rozbudowa w Austrii instytucji *Sozialpartnerschaft*⁸ przypada głównie na lata pięćdziesiąte. Niemniej już po 1945 r. zaistniały warunki, w których stało się możliwe kształtowanie stosunków między kapitałem a pracą na podstawie zasad pojednania klas i pokoju społecznego. Ukonstytuowanie się organów centralnych zrzeszających związki interesów (izby branżowo-zawodowe, Federacja Związków Zawodowych) stanowiło punkt wyjścia dla rozwoju *Sozialpartnerschaft*. W 1947 r. zapadła uchwała, powzięta zgodnie przez związki interesów w sprawie powołania do życia Komisji Gospodarczej. Do jej zadań należało czuwanie nad przebiegiem procesu rozwoju gospodarczego, obserwowanie go i przedstawianie rządowi uwag i propozycji w sprawie stabilności koniunktury ekonomicznej. Komisja ta zajęła się także kwestiami cen i płac; do 1951 r. zostały zawarte przy jej udziale specjalne umowy regulujące zagadnienia wzrostu cen i płac oraz ich wzajemnej synchronizacji. Komisja Gospodarcza — działająca na zasadach dobrowolnego porozumienia zainteresowanych stron — doprowadziła tylko do złagodzenia tempa powojennej inflacji, nie osiągając jednak stabilizacji cen. W kwietniu 1951 r. Komisja ta została zastąpiona przez Dyrektorium Gospodarcze. Był to organ, w którym obok przedstawicieli związków interesów znajdowali się także reprezentanci władzy państwowej. Przewodniczył mu kanclerz federalny, zasiadali w nim również: wicekanclerz, minister komunikacji i przemysłu państwowego oraz minister spraw zagranicznych. Uchwały zapadały jednomyślnie. Dyrektorium Gospodarcze orzeczeniem Sądu Konstytucyjnego z 17 czerwca 1952 r. zostało uznane za sprzeczne z konstytucją, a jego działalność uległa zawieszeniu. W sentencji sądowej wyrażono pogląd, że charakter tego kolegialnego organu jest niejasny; nie może być identyfikowany z rządem, a przeciwci zasiadają w nim także jego przedstawiciele. Z inicjatywy Johanna Böhma, prezydenta Fede-

⁶ Do podstawowych dzieł K. Rennera zalicza się następujące: *Demokratie und Bürokratie*, Wien 1946; *Der Unternehmer in der neuen Wirtschaftsordnung*, Wien 1946; *Die neue Welt und der Sozialismus*, Salzburg 1946; *Die Rechtsinstitute des Privatrechts und ihre soziale Funktion*, Tübingen 1929; *Wege der Verwirklichung*, Offenbach 1947; *Nachgelassene Werke*, Wien 1952/1953. Band 1: *Mensch und Gesellschaft*, Band 3: *Wandlungen der modernen Gesellschaft*.

⁷ H. Glatz, E. Talos, *Sozialpartnerschaft...*, s. 321 i n.

⁸ A. Klose, *Ein Weg...*, s. 33 i n.

racji Związków Zawodowych, doszło do ponownego zwołania Komisji Gospodarczej 18 października 1956 r. Böhm był zwolennikiem ukonstytuowania stałej Komisji, w której braliby udział przedstawiciele izb zawodowo-branżowych i Federacji Związków Zawodowych. Do tej inicjatywy dołączył niebawem kanclerz Austrii Raab, który 12 marca 1957 r. zaapelował o wzmoczenie wysiłków na rzecz stabilizacji cen, zwracając się tak do izb zawodowo-branżowych, jak i Federacji Związków Zawodowych. Rząd austriacki podjął w tym samym dniu uchwałę, w której wskazał na konieczność uwzględnienia ogólnogospodarczych kryteriów przy wprowadzaniu podwyżek cen. Zdaniem rządu, tylko wtedy dopuszczalne jest podnoszenie cen, gdy nastąpiły istotne zmiany kosztów produkcji, które ani metodami racjonalizacji, ani też zwiększenia produktywności nie będą w stanie ich zrekompensować. Równocześnie rząd zaapelował do Federacji Związków Zawodowych, aby wnioski dotyczące zmian zarobków i pensji były uprzednio weryfikowane przez Komisję Gospodarczą z punktu widzenia ich wysokości i celowości. Wyrażone przez rząd poglądy nabrały następnie charakteru dyrektyw dla prac Komisji Parytetowej ukonstytuowanej 27 marca 1957 r. pod przewodnictwem Juliusza Raaba⁹.

Komisja Parytetowa jest organem nieformalnym o charakterze mediacyjno-konkuracyjnym¹⁰. W Komisji tej (wstępnie zaś w podkomisji cen względnie płac) odbywają się pertraktacje w sprawie podwyżek cen oraz płac i ich wzajemnej relacji. Celem tych pertraktacji jest modyfikacja, racjonalizacja oraz synchronizacja wniosków składanych przez organizacje pracodawców i pracowników. Decyzje w Komisji Parytetowej zapadają jednomyślnie i na zasadzie autorytetu reprezentowanych w niej stron nabierają mocy wiążącej wobec poszczególnych związków interesów i zrzeszonych w nich członków. W razie nieosiągnięcia jednomyślności kwestie wzrostu cen względnie płac są rozwiązywane już bez ingerencji Komisji Parytetowej, a więc na zasadach ogólnorynkowych.

⁹ Uchwała Rady Ministrów z 12 III 1957 sytuowała pozycję Komisji Parytetowej do spraw cen i płac obok takich instytucji, jak związki gospodarcze oraz izby robotnicze. Wiązało się to wprawdzie z ograniczeniem swobody zgłaszania żądań podwyżek płac, stwarzało jednak realną możliwość kontroli przez przedstawicieli związków zawodowych, rozwoju cen i polityki cenowej realizowanej przez przedsiębiorców. Działalność podkomisji cen została oparta na nader wąskich podstawach prawnych — § 3a *Preisregulungsgesetz*; główną rolę miała odgrywać i faktycznie odgrywa zgoda związków gospodarczych i poparcie, którego udziela jej pracom rząd. Na autorytecie i prestżu tzw. związków interesów opiera swą działalność Komisja Parytetowa. Zob.: H. Kienzl, *Die Wirtschaftspartnerschaft — ein Instrument der Vollbeschäftigung oder der Gesellschaftspolitik?* „Österreichische Zeitschrift...”, zeszyt cytowany, s. 290 i n.

¹⁰ Kontrola cen, wykonywana przez podkomisję do spraw cen, przedstawia się następująco. Wnioski odnośnie do podwyżek cen zbiera Związkowa Izba Przemysłowo-Gospodarcza i przedkłada następnie podkomisji do spraw cen. Jako uzasadnienie zgłaszanego wniosku zostają przedłożone w tzw. schemacie cenowym koszty materiałowe i osobowe. W nim zostają uwzględnione także i inne przesłanki o znaczeniu ekonomicznym, takie jak stan zdolności produkcyjnej oraz stopień wzrostu produkcji. Mają one jednak w pracy tej podkomisji znaczenie minimalne. Jeżeli w podkomisji cen nie zapadnie jednomyślna decyzja w ciągu sześciu tygodni, wniosek przedkłada się bezpośrednio samej Komisji Parytetowej do spraw cen i płac. Jest ona zobowiązana powziąć decyzję w przeciągu pięciu tygodni. W przeciwnym razie uznaje się zgłoszony wniosek za przyjęty. Minister spraw wewnętrznych ma prawo na towary, których ceny bez zezwolenia względnie ponad ustalony rozmiar wzrosły, na podstawie § 3 ustawy cenowej — na wspólny wniosek czterech reprezentacji interesów — wyznaczyć na okres sześciu miesięcy urzędową cenę (możliwość tej iluzorycznej sankcji jest jednak znikoma, skoro do tej pory z niej nie skorzystano). Także w podkomisji płac wymagane są jednomyślnie uchwały. Jeżeli takowe nie zapadną, wtedy zgłaszane wnioski przechodzą do Komisji Parytetowej na zasadach analogicznych, jak w przypadku podkomisji cen. Wnioski dotyczące podwyżek płac, które w konsekwencji mogą wywołać zwykłe cen względnie mają charakter żądań zasadniczych, zostają natychmiast przedkładane Komisji Parytetowej. Zob. D. Bichlbauer, *Zur Paritätischen Kommission*. „Österreichische Zeitschrift...”, zeszyt cyt., s. 298 i n.

Jak sama nazwa Komisji Parytetowej wskazuje, ma ona charakter mieszany, oparty na tzw. parytecie stron, co oznacza, że pracodawcy i pracownicy są reprezentowani na zasadach „równowagi sił”. W Komisji bierze udział także aparat rządowy. Tak więc w skład Komisji Parytetowej wchodzi: kanclerz i ministrowie — spraw wewnętrznych, handlu, rzemiosła i przemysłu oraz administracji socjalnej; po dwóch przedstawicieli izby przemysłowej, robotniczej, rolnej; dwaj reprezentanci austriackiej Federacji Związków Zawodowych.

Komisja Parytetowa odbywa posiedzenie raz w miesiącu; protokoły zebrań prowadzi Urząd Kanclerski. Przed każdym posiedzeniem Komisji toczą się wstępne negocjacje z udziałem prezydentów tzw. związków interesów (Izby Przemysłowej, Izby Rolniczej, Izby Robotniczej oraz Federacji Związków Zawodowych), w których uczestniczą także sekretarze generalni i doradcy ekonomiczni tych związków. Kwartalnie odbywają się konsultacje gospodarcze, w trakcie których Komisja Parytetowa przyjmuje raport o bieżącej sytuacji społeczno-ekonomicznej Austrii składany przez dyrektora austriackiego Instytutu Gospodarczo-Naukowego, prezesa Banku Narodowego oraz ministra finansów.

W skład Komisji Parytetowej wchodzi również instytucja tzw. Doradztwa Gospodarczego¹¹ posiadająca uprawnienia podkomisji. Pełni ona funkcję konsultacyjną służąc rządowi opiniami, prognozami i poradami w sprawie realizowanej w państwie polityki gospodarczej. Podkomisja ta nie może samodzielnie niczego uchwalać, nie posiada również prawa do samodzielnego określania przedmiotu swych prac i studiów. Do tego niezbędne jest uprzednie zezwolenie udzielone jej przez czterech prezydentów związków interesów. W skład tej podkomisji wchodzi eksperci delegowani przez przedstawicielstwa interesów w pełni od nich uzależnieni. Wyniki jej prac podlegają kontroli sprawowanej przez prezydentów związków interesów. Należy podkreślić, że w odróżnieniu od podkomisji cen i płac, w skład „doradztwa” nie wchodzi przedstawiciele rządu.

Pomiędzy przedstawicielami związków interesów zachodzi zgodność poglądów odnośnie do tych kwestii, które posiadają znaczenie warunkujące wzajemne porozumienie i współpracę. Tak więc, zgodnie akceptuje się priorytet wzrostu gospodarczego, zasadę gospodarki rynkowej, zasadę wiążącą prawa wzrostu gospodarczego z charakterem polityki podziału wytworzonego dochodu, w szczególności zaś z realizowaną polityką płac, oraz *status quo* w zakresie podziału wytworzonego dochodu.

Komisja Parytetowa do spraw cen i płac sprawuje kontrolę nad około 25 - 30% ogółu towarów konsumpcyjnych w Austrii. Należy zwrócić uwagę, że w kraju tym — obok Komisji Parytetowej — działają także inne organy i władze uprawnione do kontroli cen artykułów konsumpcyjnych, opierające się na przepisach ustawy cenowej¹². Szacuje się więc, że łączna kontrola poziomu cen artykułów konsumpcyjnych w Austrii sięga 50 - 60%. Kontrola sprawowana przez Komisję Parytetową obejmuje głównie tzw. strategicznie ważne ceny, a więc te, których poziom wywiera wpływ na indeks cen konsumpcyjnych względnie ich wzrost pociąga za sobą wyżkę cen innych produktów. Efektywność kontroli cen zależy od stopnia koncentracji produkcji; najbardziej sprawną jest kontrola cen w tych gałęziach produkcji, które cechują się wysokim stopniem koncentracji. Tak więc ceny na produkty pochodzenia przemysłowego podlegają na ogół sprawnej kontroli.

¹¹ H. K i e n z l, *Die Wirtschaftspartnerschaft . . .*, s. 292.

¹² Na podstawie ustawy cenowej kontroluje się w Austrii ponad 1/4 ogółu cen. Mankamentem tej kontroli jest zbyt gwałtowne tempo wzrostu cen. Zob. A. K l o s e, *Ein Weg . . .*, s. 46 i n.

Z kontrolnej kompetencji Komisji Parytetowej wyłączony jest cały zespół cen, których poziom kształtuje się na odmiennych zasadach. Tak więc nie podlegają kontroli: ceny określone urzędowo na podstawie ustawy cenowej; wszystkie ceny, opłaty oraz taryfy objęte uchwałą ciał legislacyjnych i samorządowych (parlament, sejmy krajowe, rady gminne); ceny i taryfy wyznaczone przez zrzeszenia zawodowe i instytucje, które nie należą do Związkowej Izby Przemysłowo-Gospodarczej; ceny towarów pochodzących z importu. Nie podlega także kontroli sezonowy ruch cen.

W piśmiennictwie austriackim podkreśla się, że mankamentem działalności Komisji Parytetowej jest to, iż właśnie te gałęzie gospodarki nie podlegają jej kontroli, w których wzrost cen wynika z nikłego przyrostu produktywności¹³. Zarzuca się także, że Komisja Parytetowa w swych pracach i decyzjach kieruje się przede wszystkim wskaźnikiem kosztów wytworzonych towarów, nie zaś charakterem i strukturą popytu na nie. Prowadzi to do tworzenia karteli i nadmiernych przesunięć cenowych. Zwraca się również uwagę, że kontrola wzrostu plac jest o wiele łatwiejsza niż kontrola ruchu cen, co prowadzić może do okresowych dysproporcji. Ograniczenie zakresu kontroli wynika z samego składu Komisji Parytetowej i braku możliwości zastosowania w praktyce sankcji. Mianowicie przyjęta zasada dobrowolności kontroli prowadzi do tego, że mogą być jej poddane tylko ceny tych artykułów, które zostały wykonane względnie wyprodukowane w Austrii, pod tym dodatkowym warunkiem, że ich wytwórca względnie wykonawca jest członkiem Związkowej Izby Przemysłowo-Gospodarczej (BGW). W konsekwencji, kontrola cen sprawowana przez Komisję Parytetową ogranicza się do zespołu tych cen, do których kontroli Komisja ta uważa się za uprawnioną. Głównym efektem pracy Komisji Parytetowej — podkreśla się równocześnie — jest łagodzenie procesów mobilności cen i tempa inflacji oraz przyczynianie się do osiągnięcia przez Austrię gospodarczej stabilizacji.

Stanowisko austriackiej Federacji Związków Zawodowych (ÖGB) wobec polityki *Sozialpartnerschaft*¹⁴ zostało wyraźnie określone już u progu okresu odbudowy gospodarczej państwa podjętej po 1945 r. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych, w czasie ostrych napięć i konfliktów politycznych oraz klasowych w Austrii, rola związków zawodowych w ich rozwiązywaniu miała istotne znaczenie dla określenia przyszłej drogi społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Dnia 12 stycznia 1949 r. prezydent ÖGB Böhm, przemawiając w trakcie obrad Zrzeszenia Przemysłowego, uznał realność hasła równoległości interesów związków zawodowych i przedsiębiorców posługując się plastycznym przykładem „wspólnej gałęzi”, na której opiera się współzależność tych interesów. Stwierdził, że wspólnota interesów wynika z takich przesłanek, jak odbudowa gospodarki narodowej, zwiększenie produkcji i stopnia produktywności oraz ustanowienie demokratycznej formy państwa. Oznaczało to, że ÖGB wchodziła na drogę kooperacji z kapitałem uznając prymat interesów kapitalistycznej gospodarki w stosunku do socjalno-zawodowych dążeń austriackiego świata pracy. Żądania pracownicze mogły tylko wtedy uzyskać akceptację, gdy nie zagrażały planowanym korzyściom przedsiębiorców. Ta polityka ÖGB, zdaniem H. Pradera, wiązała się programowo i funkcjonalnie z faktyczną autonomizacją, alienacją oraz izolacją kierownictwa związków zawodowych wobec szerokich mas członkowskich, co z kolei prowadziło do centralizacji, biurokratyzacji związków zawodowych i ograniczenia wewnętrznej demokracji związkowej. Droga do funkcyjnowania systemu *Sozialpartnerschaft* została otwarta. W praktyce nastąpiła pełna

¹³ D. Bichlbauer, op. cit., s. 304 i n.

¹⁴ H. Prader, *Ziele und Resultate kooperativer Gewerkschaftspolitik im Wiederaufbau nach 1945*. W: H. Prader, *ÖGB und Sozialpartnerschaft nach 1945*. Salzburg 1974, s. 3 oraz 16 i n.

identyfikacja interesów burżuazyjnego państwa, kierownictwa związków zawodowych oraz pracodawców. Polityka placowa związków zawodowych stała się integralną częścią, realizowaną przez państwo, polityki gospodarczej podporządkowaną celom ogólnogospodarczym określonym arbitralnie (*Faktor der Lenkung*). Interesy świata pracy znalazły swe miejsce w zhierarchizowanym systemie potrzeb gospodarczych państwa. Hasła solidarystyczne i organiczne głosiły potrzebę pokoju społecznego i zdyscyplinowania dla uzyskania stabilizacji społecznej i gospodarczej w Austrii¹⁵.

Sozialpartnerschaft odpowiada programowi ideologicznemu Socjalistycznej Partii Austrii (SPÖ) ogłoszonemu w Wiedniu w 1958 r. i obowiązującemu po dziś¹⁶. W programie tym zostały wyraźnie sformułowane zasady przyszłego porządku społecznego. Deklarowano więc, że demokracja gospodarcza jest koniecznym uzupełnieniem demokracji politycznej. Gwarantuje ona robotnikom i urzędnikom prawo do współdecydowania w rozwiązywaniu problemów gospodarczo-społecznych, nakładając na nich obowiązki wynikające z przyjęcia współodpowiedzialności. Uznawano, że wyrazicielami realizowanej w praktyce zasady demokracji gospodarczej są dla robotników i urzędników związki zawodowe, izby robotnicze, rady zakładowe, przedstawicielstwa robotnicze, dla przedsiębiorców zaś i wolnych zawodów właściwe im izby zawodowo-branżowe oraz wolne reprezentacje interesów. Postulowano utworzenie komisji gospodarczych, których zadaniem byłoby wspieranie rządu i ciał prawodawczych w sprawach gospodarczych.

W powiązaniu z antykomunistyczną i antymarksistowską treścią programu wiedeńskiego SPÖ, jej koncepcje gospodarczo-społeczne formułowane po 1958 r. podążały szlakiem negacji teorii walki klas, głoszenia hasła pokoju społecznego i akceptacji modelu gospodarki mieszanej. SPÖ — ortodoksyjna członkini Międzynarodówki Socjalistycznej — stała się podporą ideowo-politycznego rewizjonizmu¹⁷.

Austriacka Partia Ludowa (ÖVP) — chrześcijańska demokracja — poparła model polityki społecznej *Sozialpartnerschaft*. W tzw. manifeście klagenfurckim (1965 r.) opowiedziała się jednoznacznie za niezbędnością wcielania w życie koncepcji *Sozialpartnerschaft*¹⁸. Uznano, że rozwiąże ona problem walki klasowej pomiędzy kapitałem a pracą i ustanowi trwałą pokój społeczny rozwijając poczucie solidarności

¹⁵ W styczniu 1962 r. czasopismo „Die Industrie” opublikowało informację dotyczącą tzw. umowy Raab-Olah z 19 II 1962, zawartej pomiędzy Federacją Związków Zawodowych a Związkową Izbą Gospodarczą; celem tego aktu było nadanie gospodarce austriackiej charakteru solidarnościowego. Wyrażono pogląd, że do zadań *Sozialpartnerschaft* należy głównie zaliczyć: stabilizację pieniądza, stabilizację rozwoju gospodarki oraz rozwoju zabezpieczeń społecznych. Zasadniczym celem umowy Raab-Olah było podporządkowanie partykularnych interesów grupowych interesom ogólnogospodarczym. W jej wyniku związki zawodowe odmówiły poparcia akcjom strajkowym podjętym przez metalowców oraz pracowników poczty. Rząd austriacki uznał tę umowę za punkt wyjściowy do otwarcia epoki współdziałania partnerów społecznych. Zob. K. Gutkas, A. Brusati, E. Weinzierl, *Österreich 1945 - 1970, 25 Jahre Zweite Republik*. Wien 1970, s. 113.

¹⁶ *Das neue Programm der SPÖ, beschlossen vom ausserordentlichen Parteitag in Wien am 14 Mai 1958*. W: *Die österreichische Sozialdemokratie im Spiegel ihrer Programme*. Mit einer Einleitung von Ernst Winkler. Wien 1971, s. 90 i n.

¹⁷ Symptomatyczna jest dyskusja na łamach teoretycznego organu SPÖ „Die Zukunft” w sprawie nowego programu austriackiej socjaldemokracji. Zob. K. Blecha, *Parteitag der Wende*. „Die Zukunft” z 5 III 1976, ss. 1-3; V. Michel, *Prolog zu einem neuen Parteiprogramm*. „Die Zukunft” z 15/16 VIII 1976, ss. 32, 33.

¹⁸ *Das Klagenfurter Manifest 1965*. W: *Österreichische Parteiprogramme 1868 - 1966*. Eingeleitet und herausgegeben von K. Berchtold. Wien 1967, ss. 379 - 402. Stanowisko ÖVP wobec polityki i sytuacji cenowej w Austrii zostało poddane ostrej krytyce przez przewodniczącego frakcji parlamentarnej SPÖ L. Gracza. Zob. L. Gratz, *Eine Periode kontinuierlicher Aufbauarbeit*. W: *Parteitag Villach 72*. „Die Zukunft”. Ein Sonderdruck der Zeitschrift, s. 16.

u wszystkich pracujących. Przyznawano robotnikom prawo do współdecydowania w sprawach gospodarczych, podkreślając równocześnie potrzebę deproletaryzacji klasy robotniczej zgodnie z zasadami chrześcijańskiej myśli społecznej. W powiązaniu z profilem ideowo-politycznym ÖVP, jej program społeczno-gospodarczy jest jednoznaczny ekonomicznie i klasowo. Partia ta uznaje się za partię polityczną nowego centrum, tzn.: austriacką, solidarystyczną, chrześcijańską i demokratyczną, mającą realizować takie cele, jak wolność, pewność i dobrobyt.

Krytykę *Sozialpartnerschaft* przeprowadza się Austrii z różnych pozycji ideowo-politycznych¹⁹. Komunistyczna Partia Austrii²⁰, lewica SPÖ oraz kontrolowane przez nie frakcje związków zawodowych poddają krytyce samą istotę *Sozialpartnerschaft*. Wychodząc ze stanowiska klasowego, wykazują sens polityczny i ekonomiczno-społeczny tej zasady tylko pozornie zgodnej z interesem świata pracy, w rzeczywistości zaś służebnej wobec interesów klas posiadających zainteresowanych w stabilizacji kapitalistycznych stosunków produkcji. Kontestacja konserwatywna *Sozialpartnerschaft* przybiera dwie formy. Z jednej strony postuluje się poszerzenie składu Komisji Parytetowej o reprezentację interesów wolnych zawodów, z drugiej zaś — krytykuje się, że w obecnym kształcie organizacyjnym *Sozialpartnerschaft* zasadnicze decyzje nie zostają podejmowane przez oficjalne jej organa, lecz zapadają w trakcie nieformalnych rozmów prowadzonych przez prezydentów związków interesów. Z pozycji konserwatywnych wywodzą się postulaty żądające ograniczenia zakresu *Sozialpartnerschaft* wyłącznie do spraw cen i płac oraz polityki socjalnej z wyłączeniem przekształcenia tej działalności w formy faktycznej opozycji społecznej. Krytyka prowadzona z pozycji demokratycznych sprzeciwia się zasadzie jedno-myślności, na której opiera się główny filar *Sozialpartnerschaft*, tj. Komisja Parytetowa. Krytykuje się także brak jawności, który towarzyszy podejmowaniu decyzji cenowo-płacowych, co sprzyja rozwojowi tendencji technokratycznych²¹. Wreszcie, krytyka reformistyczna dąży do wzmocnienia samej zasady partycypacji w praktyce *Sozialpartnerschaft*. Zmierza to w kierunku pogłębienia demokratycznego sposobu podejmowania decyzji w sprawach struktury władzy, zamożności oraz dochodów, przeciwdziałając dezintegracji społecznej i umocnieniu zasady wolności.

Z krytyką modelu *Sozialpartnerschaft* wiąże się programowanie jego ewolucji. Otóż, przewiduje się możliwość poddania *Sozialpartnerschaft* kontroli prawnej i autorytarnej. Zmierzałoby to do przejmowania w Austrii pewnych wzorów z angielskiego ustawodawstwa przemysłowego, głównie zaś co do zasady ustawowego określania poziomu płac. *Sozialpartnerschaft* zdążyłoby więc w kierunku zinstytucjonalizowanej reglamentacji, odchodząc od modelu liberalno-demokratycznego.

¹⁹ E. Matzner, *Sozialpartnerschaft* . . . , s. 445 i n.

²⁰ Komunistyczna Partia Austrii (KPÖ) w swym programie — *Der Weg Österreich zum Sozialismus 1958* — podnosząc historyczne znaczenie marksizmu odcięła się stanowczo od burżuazyjnych i reformistycznych koncepcji w stylu: *Volkskapitalismus*, *Volksaktion* oraz *Sozialer Marktwirtschaft* (zob. *Österreichische Parteiprogramme 1868 - 1966*. Von K. Berchtold. Wien 1967, s. 340 i n.).

²¹ Warto w tym miejscu odnotować również stanowisko partii neoliberalów austriackich — VDU. Otóż, poprzedniczka FPÖ w swym programie zatytułowanym *Richtlinien freihetlichen Politik in Österreich 1957* opowiedziała się za eliminacją walki klasowej poprzez wprowadzenie w Austrii państwa dobrobytu (*Wohlfahrtsstaat*) poprzez realizację takich zasad jak: socjalne partnerstwo, współdecydowanie, współodpowiedzialność, rozwój ustawodawstwa socjalnego i realizowanie odpowiedniej polityki płacowej (zob. *Österreichische Parteiprogramme* . . . , s. 492 i n.). Należy podkreślić, że VDU nie była konsekwentną w swych koncepcjach społeczno-politycznych: z jednej strony opowiadała się za koncepcją *Sozialpartnerschaft*, z drugiej zaś krytykowała funkcjonowanie w Austrii izb zawodowo-branżowych oraz zrzeszeń gospodarczych, na których przecieł opiera się model *Sozialpartnerschaft*.

Na specyfikę społeczno-politycznej funkcji *Sozialpartnerschaft* zwrócił uwagę A. Pelinka²², podkreślając, że reprezentacja interesów w Austrii oparta jest na zasadach istotnie różniących się od wypracowanego przez tradycję polityczną modelu współczesnego parlamentaryzmu. Otóż, ma ona charakter bardziej stabilny, gdyż opiera się na zasadzie dychotomicznej reprezentacji odpowiednich faktorów produkcji, nie musząc stosować metod werbunkowych tak typowych dla partii politycznych zaangażowanych w walkę o władzę. Poparcie udzielone przedstawicielstwu interesów nie opiera się na mandacie politycznym, lecz wywodzi się z przesłanek zawodowo-branżowych i socjalno-ekonomicznych. Współpraca klas oparta na regułach trwałego kompromisu i społeczno-ekonomicznego przetargu odrzuca programowo zasadę większości głosów obowiązującą w parlamentaryzmie — każdej ze stron przysługuje absolutne prawo weta. Powzięte decyzje cieszą się jednoznacznym poparciem zainteresowanych stron, gdyż są rezultatem jednomyslności. *Sozialpartnerschaft* i parlamentaryzm stanowią dwa różne modele reprezentacji istniejące równolegle, jakie zna współczesna Austria.

W zakończeniu niniejszych rozważań wypadnie sformułować pewne wnioski. Otóż, *Sozialpartnerschaft*, opierając się na założeniach solidarystycznej ideologii, realizuje w praktyce cele pacyfikacji mas pracujących pod hasłami stabilizacji i pokoju społecznego. Jest to możliwe w sytuacji rozbicia polityczno-ideowego w łonie ruchu robotniczego, w którym — w warunkach austriackich — znaczenie dominujące posiada socjaldemokracja. Fakultatywny i nieformalny dialog tzw. partnerów socjalnych wskazuje na proces przemian w Austrii, w której ogólne problemy gospodarczo-społeczne zostały częściowo poddane kontroli zbiurokratyzowanej Federacji Związków Zawodowych.

Wiesław Kozub

30 LAT TOWARZYSTWA AUSTRIACKO-POLSKIEGO (1946 - 1976)

Głównym zadaniem Towarzystwa Austriacko-Polskiego (*Österreichisch-Polnische Gesellschaft*)¹ — podobnie jak innych tego rodzaju organizacji — jest działanie na rzecz zbliżenia społeczeństw obu krajów, głębszego poznania ich przeszłości i teraźniejszości, rozwoju obustronnych stosunków. Spośród różnorodnych czynników decydujących o żywym zainteresowaniu sprawami Austrii w Polsce i Polski w Austrii wymienić tu należy przede wszystkim coraz intensywniej rozwijającą się wymianę gospodarczą, współpracę kulturalną i naukowo-techniczną, wspólne dla obu państw dążenie do ustanowienia trwałego pokoju w życiu międzynarodowym.

Niemalą wkład w tworzenie sprzyjających warunków dla pomyślnie rozwijających się kontaktów polsko-austriackich w różnych dziedzinach wniosło i wnosi Towarzystwo Austriacko-Polskie, utworzone przed ponad 30 laty.

²² A. Pelinka, *Postklassischer Parlamentarismus und Sozialpartnerschaft*, „Österreichische Zeitschrift . . .”, zeszyt cyt., s. 339 i n.

¹ Siedziba jest Wiedeń (A-1010 Wien, Biberstrasse 4).